

DE GÅR I CIRKEL FÖR SÄKRARE SÅGNING

Text & foto: JENS FÄLTSKOG

Granen ligger fälld precis där cirkelledaren Carl Olai tillsammans gruppen hade bestämt att den skulle hamna. Nu väntar eftersnack och tid för frågor.

Många av SKOGENs läsare har en relation med sin motorsåg – se Månadens fråga på sidan 4 – och en bra början på en lång, vacker och framför allt säker vänskap är att gå en kurs och ta motorsågs-körkort. Vi följde knattret till en östgötaskog där nya, kanske livslånga band knöts.

L

judet av flera ettriga tvåtaktare på höga varv avslöjar att den allt smalare vägen leder rätt. På en gårdsplan utanför Norsholm mellan Norrköping och Linköping är en grupp vetgiriga människor

sysselsatta med att lära sig hur man hanterar en motorsåg säkert och effektivt. Målet är ett motorsågs-körkort någon gång i vår.

Ett vanligt sätt att få den eftertraktade "lappen" är att gå en studiecirkel. I det här fallet sker det under Studieförbundet Vuxenskolans organisation och kursledare är Carl Olai, skogsägare och Södras säkerhetsombud i Norrköpings skogsbruksområde (SBO). Han har utbildat såväl kompletta nybörjare som rutinerade skogsarbetare för nivå A och B sedan 2011.

– I början var det en del som kom till kursen för att de var tvungna att ha kortet i jobbet. De var skeptiska. Så är det absolut inte längre, säger Carl Olai.

HAN TYCKER ATT STUDIECIRKELN som utbildningsform passar väldigt bra för ändamålet. Deltagarna träffas vid åtta tillfällen, inklusive uppkörning, och hinner under tiden mellan träffarna träna hemma och upptäcka saker de vill fråga om.

– Det finns också en styrka i att man kan lära sig av varandra och det bygger på att alla bidrar med frågor och idéer. Att bli bättre tillsammans är grejen med en cirkel, säger Carl Olai.

Enligt honom brukar grupperna ofta innehålla människor med varierande erfarenhet, men i det här gänget ligger erfarenheten av arbete med sågen för nästan alla på en låg nivå.

Viktor Enlund, till exempel, är inte skogsägare, men har ganska nyligen flyttat till ett vedeldat hus och då är motorsågen i princip ett måste.

FAKTA / FLERA VÄGAR TILL LAPP

- Alla de tre stora skogsägarföreningarna erbjuder återkommande utbildningar för motorsågs-körkort på nivån A+B enligt Säker Skogs modell. Ofta i samarbete med ett studie-förbund. Upplägget kan vara såväl studiecirkel som intensivkurser.
- En annan möjlighet är att gå via Skogsstyrelsen som också har utbildningar över hela landet.
- Utöver dessa aktörer finns det flera studieförbund, yrkeshögskolor och företag som erbjuder utbildningar för motorsågs-körkort.
- Vid teoriprov och uppkörning anlitas en oberoende och certifierad examinator.

– Min mor har en skogsfastighet, men jag är ny på det här och vill ha rätt säkerhetstänk från början. Jag brukar höfta om saker rätt ofta, men det tänker jag inte göra när det gäller motorsåg, säger Viktor Enlund.

Fredrik Molin resonerar på ett liknande sätt: – Jag börjar i princip från noll. Med motorsågs-körkortet kommer jag att kunna fixa ved och hjälpa till i vägföreningen, säger han.

Som självverksam skogsägare på en liten fastighet i närheten har Martin Berggren mer inblick i ämnet, men han vill lära sig att arbeta säkrare och effektivare.

– Jag har tänkt ta kortet rätt länge för att bättra på säkerheten, men även för att lära mig lite tips och trick som underlättar. Hur man håller sågen smartast och filar kedjan rätt, till exempel, säger Martin Berggren.

SÄKERHET ÄR SÄKLART honnörsordet när det handlar om en kurs i motorsågning – som ju faktiskt är något av det farligaste man kan syssla med. Först och främst gäller det förstas att skaffa rätt säkerhetsutrustning i form av hjälm, huggarbyxor, skyddsskor och något plagg i varselfärger.

– Prova ut noga så att du trivs bra i kläderna, då är sannolikheten större att du använder dem, poängterar Carl Olai.

Förmiddagspasset varvas med diverse praktiska övningar med sågen och träning på att fila kedjan på rätt sätt. En korrekt filad och rätt spänd kedja är avgörande både för säkerheten och produktiviteten.

EFTER LUNCH ÅKER GÄNGET UT i skogen för att få se hur ett stort träd fälls enligt instruktionsboken, i det här fallet en hyfsat stor gran med cirka 30 centimeters diameter i brösthöjd. Tillsammans resonerar gruppen kring olika parametrar att ta hänsyn till, som trädets lutning, grenomfång, vindförhållanden, lämplig brytmån, önskad fällriktning och inte minst en säker reträttväg.

Carl Olai tar god tid på sig så att deltagarna hinner med i de olika stegen av fällningen och får tid att ställa frågor. Efteråt blir det diskussion om resultatet och återigen är det säkerhetstänkandet som tar störst plats i samtalet.

– Säkerheten är viktigast, men det går bra att både jobba säkert och hålla en bra produktivitet om man lär sig att jobba smart och rätt, säger Carl Olai. ■

NÄSTA UPPSLAG:

- Körkortspionjären Tomas Gullberg
- Motorsågs-kortets olika nivåer

➔ Att träna på att såga riktskär går utmärkt hemma på gårdsplanen. Och en lagom stor stubbe kan som synes användas flera gånger om. Här är det kursdeltagaren Johathan Ekeröth som håller i sågen.

➔ Carl Olai är skogsägare, Södras säkerhetsombud i Norrköping och kursledare för körkort sedan 2011.

➔ Rätt "feeling" när man filar kedjan är mycket viktigt, både för säkerhetens och produktivitetens skull. Kasper Pettersson börjar få kläm på proceduren.

TOMAS VAR MED FRÅN STARTEN

En tilläggsmotion i sista minuten av Jan-Olof Thorstensson på en LRF-stämman för snart 25 år sedan blev större än vad alla inblandade vågade tro. I dag är Säker Skogs körkort för motorsåg en självklarhet för de flesta som jobbar i skogen.

Tomas Gullberg blev projektledare för Säker Skog redan från start, och är som verksamhetsledare fortfarande högst aktiv inom organisationen. Han var en i den lilla arbetsgrupp som i början av 2000-talet fick uppdraget att göra något för att pressa ned olycksstatistiken vid självverksamhet skogsarbete.

"GUDRUN VAREN STOR OLYCKA SOM BLEV EN LYCKA FÖR OSS."

– PÅ DEN TIDEN INTRÄFFADE uppemot tio dödsfall per år. I dag är vi nere på noll till fem. Det blir ibland hack i kurvan på grund av stormar, men det är en klart bra trend. Och här tror jag att vi kan ta åt oss en del av äran, säger Tomas Gullberg.

Idén om ett "riktigt", inplastat körkort kläcktes 2002 av Dag Björkqvist som då jobbade som inspektör vid Arbetsmiljöverket i Kalmar län.

– Tanken var att ett körkort skulle öka statusen för utbildningen. Man pluggar, tränar och genomför något som faktiskt är ganska svårt. Klarar man det får man ett kort och blir stolt. Samtidigt får man nöta in säkra rutiner och veta vad som är viktigt, säger Tomas Gullberg.

I DAG ÄR SÄKER SKOG EN EKONOMISK förening ägd av LRF, Norra Skog, Mellanskog och Södra, men i början var det en ganska lös organisation och startade som fyra lokala projekt. Innan körkortet lanserades gick det ganska trögt att locka skogsägare. Det var nästan så man fick locka med betalt för att få dem till utbildningarna, minns Tomas.

– För att pressa priset på utbildningen tog vi fram ett studiecirkelkoncept, där kursdeltagarna kunde träna i små grupper. Vi lyckades även få bidragsmedel till en säkerhetscheck som man kunde delbetala utbildningen med. På så sätt kunde vi komma upp i större volymer av deltagare. Och nöjda deltagare gör att fler vill gå, säger han.

Det första körkortet enligt Säker Skogs standard utfärdades hösten 2004. Sedan kom stormen Gudrun.

– En stor olycka som blev en lycka för oss. Nu förstod folk att motorsågen fortfarande behövs i skogen. Maskinerna klarar inte allt. Vi var med på Elmia sommaren efter Gudrun och där fick vi en flygande start.

Sedan dess har Säker Skog utfärdat omkring 150 000 körkort för motorsåg om man räknar in alla

olika kategorier (se faktaruta). Därtill finns även körkort för röjsåg och fyrhjuling. Det finns omkring 400 personer med examinationsrätt spridda över landet, och många fler medverkar i utbildningar som ledare och instruktörer.

MAJORITETEN AV DE KÖRKORT SOM utfärdas täcker in nivån A+B, den grundläggande kunskapsnivån för självverksamma skogsägare.

– Egentligen borde mycket fler skogsägare ta c-kortet också. Då lär du dig att hantera svåra stående träd och stormfällda träd, vilket till stor del är vad motorsågen nyttjas till i dag, säger Tomas.

Begreppet "säkert hörn" är centralt inom motor-

sågsutbildningen. Det handlar om att fälla ett stående träd kontrollerat, och i den riktning man på förhand har bestämt. Detta gör man genom att börja fällskäret vid brytmånen, såga bakåt, använda kil och spara ett hörn som håller trädet stående tills detta kapas av. Då faller trädet först när man vill, klämmer inte svärdet och skulle brytmånen av någon anledning visa sig dålig finns chans till räddning.

INSPIRATION KOM FRÅN SÖREN ERIKSSON som hade varit i Kanada och utvecklat arbetsmetoder inriktade på hög säkerhet. Egentligen startade det långt tidigare i Sverige som Burträskmetoden, men den blev på den tiden inte så spridd. Efter att ha varit över Atlanten och vänt blev det en variant med långa svärd som nådde genom hela trädet.

– Jag utvecklade alternativ som fungerar även med 13-tumssvärd genom att göra instick från två håll på grövre träd som numera blivit det vanligaste i Sverige, säger Tomas.

Trots att han i dag är verksamhetsledare för Säker Skog, med all administration och annat skrivbordsarbete som hör till, vägrar han att släppa kontakten med arbetet ute i skogen. Dels på den egna skogsfastigheten, dels som utbildare i praktiken.

– Det är nödvändigt för att förstå verkligheten. Jag utbildar instruktörer och har examinerat en bra bit över tusen personer i alla fall.

JENS FÄLTSSKOG

FAKTA / KÖRKORTETS NIVÅER

Motorsågs-körkort finns i flera olika nivåer anpassade till vilka behov den som går utbildningen har. Nivå A är alltså grundläggande som man måste klara först. Sedan kan man gå vidare till B och därefter C.

Utöver dessa tre finns ett flertal nivåer som är anpassade till specifika verksamheter, se nedan.

A Nivå A ger de kunskaper och färdigheter som krävs för att kunna använda motorsåg på ett säkert sätt vid enklare sågarbeten, till exempel vedkapning och sågning i rent trä i samband med byggarbeten.

B Nivå B gäller normalt skogsarbete med trädfällning, kvistning och kapning, samt kännedom hur man hanterar fastfällda träd. Utbildningen vänder sig till den som har motorsågs-körkort nivå A och som redan använder motorsågen återkommande i arbetet eller på fritiden.

C Avancerad fällning vid svårt och riskfyllt arbete, som svårt fastfällda eller kraftigt lutande träd och vindfällen.

D Arbetstekniska färdigheter vid upprövning av skadade träd och grenar på luftburna ledningar. Utbildningen

vänder sig till skogsarbetare, linjearbetare och andra som yrkesmässigt arbetar med skadade träd på luftburna ledningar.

E Specialutbildning för den som ska använda sågen från en skylift eller arbetsplattform.

F Denna nivå är en specialutbildning för anställda inom räddningstjänsten. Här ingår till exempel sågning i byggnad med hårdmetallkedja eller räddningskap, kapning och/eller röjning av stammar i spänning, håltagning i byggnad på tak och i vägg och dokumentation av skadeplats.

I Nivå I vänder sig till personal inom sågverks-, massa- och pappersindustrin. Exempelvis lär man sig att använda motorsågen för att lossa stockar eller virke som fastnat i transportörer och bearbetningsmaskiner.

S Fokus på att kunna hantera svårt skadade träd i särskilt riskfyllda miljöer. En fördjupning av nivå C.

V Grundutbildning för väghållare som behöver kompetens för att säkra och röja vägar där träd fallit och hindrar eller utgör en fara för trafiken.

➔ AB-är den nivå på körkortet som Carl Olai (t v) utbildar flest inom. För att ta steget vidare till C-nivån krävs det att man har minst 80 timmars praktisk erfarenhet.